

## บทที่ 4

### ทฤษฎีที่สำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาการเด็ก

พัฒนาการเด็ก หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปในทางที่ดี ตามระยะเวลาของเด็กและต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับขั้นอย่างมีระบบ ไม่มีการย้อนกลับลำดับขั้นที่เกิดก่อนหลัง จะรวมลักษณะของเดิมไว้ด้วยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้มองเห็นความแตกต่างได้ชัดเจน ดังนั้น ในการศึกษาพัฒนาการเด็ก จำเป็นต้องทราบถึงการพัฒนาการของเด็กตามทฤษฎีควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาให้เข้าใจยิ่งขึ้น

1. ทฤษฎีของ فروยด์ (Sigmund Freud) فروยด์ได้เน้นถึงความสำคัญของการพัฒนาบุคลิกภาพและประสบการณ์ในวัยเด็ก จะมีผลต่อการเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้า فروยด์ได้แบ่งขั้นตอนไว้ตามลำดับตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนถึงวัยรุ่น และได้เน้นถึงความสำคัญด้านจิตใจและเพศ (Psychosexual Stages) การตอบสนองของความต้องการของทางร่างกาย และได้เน้นอวัยวะเพศ (Erogenous Zones) แสดงออกตามอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ขั้น คือ

1.1 ความพอใจอยู่บริเวณปาก (Oral Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 0-1 ปี เด็กจะมีจุดสนใจบริเวณปาก ริมฝีปาก ลิ้น ขบวนการกินทั้งหมดอยู่ในขั้นนี้ ซึ่งสำคัญมาก ถ้าเด็กได้ประสบการณ์จากการกิน การดูด เช่น การบ้วนข้าว การดูดนม การประคับประคอง ความอบอุ่น ตอบสนองความต้องการของเด็กด้วยดี ย่อมจะทำให้เด็กเป็นคนมีจิตใจดี มองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ดี มีความเป็นมิตร อ่อนโยน

1.2 ความพอใจอยู่บริเวณทวารหนัก (Anal Stage) วัยนี้อยู่ในช่วงอายุ 2-3 ปี การขับถ่ายในวัยนี้จะค่อย ๆ เริ่มโดยอัตโนมัติ ในระยะนี้ เด็กเริ่มได้รับอาหารแข็งแล้วเด็กจะพอใจหรือไม่พอใจขึ้นอยู่กับที่ได้รับประสบการณ์ การเรียนรู้ การขับถ่าย การเลี้ยงดูเอาใจใส่ที่มีกฎเกณฑ์ จะทำให้เกิดความตึงเครียดต่อต้าน คือตั้ง เจ้าระเบียบ เพราะเป็นวัยที่เพิ่งเริ่มการเรียนรู้ในการขับถ่าย

1.3 ความพอใจอยู่บริเวณอวัยวะเพศ (Phallic Stage) วัยนี้อายุอยู่ในช่วง 4-5 ปี เด็กเริ่มมีความสนใจและไม่พอใจเกี่ยวกับอวัยวะเพศ เริ่มสังเกตความแตกต่างระหว่างเพศ พรอยด์ได้แนะนำว่า เด็กหญิงจะมีความคิดว่า อวัยวะเพศของตนเองเหมือนของเด็กชาย แต่ถูกตัดออกโดยการถูกทำโทษ และเด็กยังสนใจในการเกิด มีการซักถามต่าง ๆ ถ้าได้รับความไม่พอใจก็จะเกิดการแสดงออกในด้านไม่ดี

1.4 ชั้นระยะแฝง (Latency Stage) อายุอยู่ในระยะ 6-12 ปี ระยะเวลาเด็กมีความต้องการทางเพศแฝงอยู่ ตั้งแต่ระยะที่ 3 เด็กจะเริ่มมีความสนใจในหมู่เพศเดียวกับพ่อแม่ และหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศจากภายนอก

1.5 ชั้นอวัยวะสืบพันธุ์ (Genital Stage) อายุในช่วง 13-18 ปีขึ้นไป ความพอใจทางเพศอยู่ที่อวัยวะเพศ เริ่มสนใจในเพศตรงข้าม เริ่มมีความรักระหว่างเพศ

พรอยด์เชื่อว่า เด็กทุกคนมีการพัฒนาการเป็นไปตาม 5 ขั้นดังกล่าวแล้ว การอบรมเลี้ยงดูเด็กมีความสำคัญมาก ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างพอเพียงหรือสมบูรณ์ก็จะไม่เกิดปัญหา แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กไม่ได้รับการตอบสนองพอเพียงก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

พรอยด์ยังได้นับถึงขั้น Phallic Stage ว่าเป็นระยะที่เด็กเกิดความสนใจในบิดามารดาที่มีเพศตรงข้ามกับของตน เด็กชายจะสนใจในแม่ ส่วนเด็กหญิงจะรักและสนใจในพ่อ มีการต่อต้านกับพ่อแม่ที่มีเพศเดียวกับตนเอง แสดงว่า เด็กก็มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อค่านิยมและสิ่งที่พ่อแม่กระทำอยู่ เกิดการลอกเลียนแบบพ่อแม่เพศเดียวกันกับเด็ก พบว่า เด็กหญิงรักพ่อ และจะเลียนแบบแม่ เพื่อให้เป็นที่รักของพ่อ ในระยะนี้เด็กจะเกิดความยุ่งยากใจ คับข้องใจ และมีการแสดงออกต่าง ๆ การเลี้ยงดูต้องเอาใจใส่ให้ความอบอุ่น แสดงความรักของพ่อแม่อย่างชัดเจน เพราะเด็กวัยนี้จะมีการพัฒนา Superego ขึ้น เด็กต้องการจะเรียนรู้ค่านิยมและสิ่งที่สังคมต้องการพร้อมทั้งสิ่งซึ่งพ่อแม่ยอมรับปฏิบัติตาม และยึดถือตลอดมา ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กไม่สามารถปรับตัวได้ในวัยนี้ จะเกิดความคับข้องใจ เมื่อเติบโตในอนาคต ก็ไม่สามารถจะรักเพศตรงข้ามได้ ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องรักร่วมเพศ (Homosexual) ขึ้นได้

## 2. ทฤษฎีพัฒนาการตามแนวความคิดของเปียเจต์ (Piaget's Cognitive Development Theory)

### Development Theory)

เปียเจต์ได้ศึกษาและวิจัยจากการสังเกตและทดลองกับบุตรของเขาเอง เปียเจต์ได้พบการรับรู้และขบวนการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ของเด็ก เขาพบว่า เด็กคิดและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แตกต่างจากผู้ใหญ่ (ศิริพันธ์ คำรงผล, 2524 : 13)

หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ อยู่ที่ข้อสมมติฐานที่ว่า บุคลิกภาพของบุคคลวิวัฒนาการจากการทำงานทั้งในสมองและอารมณ์ และจากความสัมพันธ์ระหว่างกันของระบบทั้งสองอย่างนี้ กระบวนการทางสมองช่วยทำให้เกิดทิศทางในการคิดนี้ เปียเจต์หมายความว่า กระบวนการที่บุคคลรู้จักจัดระเบียบและประสานประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองได้รับ (ทวิวิธศรี ธนาคม 2524 : 30)

โครงสร้างของพัฒนาการด้านความคิดเรียกว่า แผนในการพัฒนาความคิด (Cognitive Scheme) แผนนี้ต้องอาศัยขบวนการต่าง ๆ ปรับเข้าสู่สภาวะใหม่ ขึ้นอยู่กับความมีลักษณะเหมือนกัน (Assimilation) หรือคล้ายกับประสบการณ์เดิม และการปรับปรุงในด้านความคิด (Accomodation) ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

พัฒนาการของเด็กตามทฤษฎีของเปียเจต์คือ ความสามารถปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการรับรู้สิ่งแวดล้อมเข้ามาคิดมาทำความเข้าใจ ฉะนั้น สถิติปัญญาคือ ขบวนการทำให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นเครื่องมือซึ่งจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการปรับตัว การปรับตัวนี้ ประกอบด้วยความพยายามที่จะปรับตัวให้ดีขึ้น และมีแบบแผนที่ดีขึ้น

การปรับตัวแบ่งได้ 2 แบบ คือ การพัฒนาขึ้นอยู่กับระดับอายุ จะพัฒนาการอย่างสมบูรณ์ เมื่ออายุประมาณ 15 ปี และการพัฒนาการจะเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ไม่ข้ามขั้นตอน แต่การพัฒนาจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ในด้านสติปัญญา ถ้ามีสภาพแวดล้อมไม่ดีพอ การพัฒนาการด้านนี้ ก็จะด้อยไปด้วย ผลการวิจัยของนักการศึกษาและ

นักจิตวิทยาหลายคน ได้ผลสอดคล้องกับทฤษฎีของเปียเจต์ และพบว่า เด็กชาวอเมริกันมีสติปัญญาสูงกว่าเด็กในแถบเอเชียที่มีระดับอายุเท่ากัน

เปียเจต์ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาด้านความคิดและเชาวน์ปัญญาได้ 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. **ขั้นประสาทสัมผัส (The Sensorimotor Period)** ขั้นนี้เริ่มอายุตั้งแต่ 0-2 ปี ในขั้นนี้ เด็กจะเริ่มเตรียมเรียนรู้ การเคลื่อนไหวของร่างกาย การถีบ การยกขา การดูด การเข้าใจโดยบังเอิญ การใช้สายตา เริ่มรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางปาก ทางหู ทางตา ในระยะปลายของขั้นนี้ จะเริ่มเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนสามารถใช้เท้าเหยียบของเล่นที่อยู่ไกล ๆ เพราะหยิบไม่ถึง

2. **ขั้นความคิดเกิดก่อนการกระทำ (The Preoperation Period)** ขั้นนี้เริ่มอายุ 2-7 ปี ในวัยต้นของระยะนี้ ยังไม่มีเหตุผลกับสิ่งที่เห็น ใช้ภาษาพูดช้า ไม่สามารถแยกตัวเองได้ในระยะปลายของขั้นนี้ จะเริ่มเข้าใจภาษา เริ่มมีเหตุผล แยกสิ่งของได้ตามน้ำหนักปริมาตร

3. **ขั้นปฏิบัติการคิดในรูปของรูปธรรม (The Concrete Operations Period)** ขั้นนี้เริ่มอายุ 7-11 ปี เริ่มมีเหตุผล และนำมาแก้ปัญหาได้ แยกกลุ่มแยกพวกได้ เรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งที่พบเห็นได้

4. **ขั้นปฏิบัติการคิดในรูปของนามธรรม (The Formal Operation Periods)** ขั้นนี้อายุในช่วง 11 ปีขึ้นไป ในระยะนี้ การพัฒนาด้วยความคิดมีเหตุผล เรียนรู้ด้วยนามธรรม รู้จักตั้งสมมติฐาน และมีความคิดกว้างขวาง รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง รู้และสามารถคิดหาเหตุผล มีความคิดเท่าผู้ใหญ่ แตกต่างกันในด้านประสบการณ์

จากทฤษฎีของเปียเจต์นี้ เป็นแนวทางที่จะยึดถือปฏิบัติแก่เด็ก ทำให้เราได้รู้ว่า เด็กในวัยเล็ก ๆ การคิดหาเหตุผลยังไม่มีขั้น จนถึงระยะอายุ 7-11 ปี การคิดยังเป็นรูปธรรม อายุ 11 ปีขึ้นไปจะเจริญที่สุดด้วยความคิด สติปัญญาและคิดแบบนามธรรม และแก้ปัญหาล่าง ๆ ได้ดี

### 3. ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน (Erickson's Theory)

อีริกสันได้เห็นความสำคัญของเด็กวัยทารก เป็นวัยที่รู้จักสิ่งแวดล้อม สิ่งแปลกใหม่

ทำให้เกิดความตื่นเต้นถ้าเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น มีความสุข เด็กจะเกิดการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี ไม่เป็นเด็กที่เกรงต่อต้านสังคม มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดังนั้น บิดามารดาควรได้จัดประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม ความรัก ความอบอุ่นให้แก่เด็กในวัยนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาในวัยต่อไป

1. การปรับตัวเข้าสู่โครงสร้าง (Assimilation) เป็นการปรับประสบการณ์ทั้งหมดที่ได้รับเข้าไปในโครงสร้างความคิด ถ้าประสบการณ์ใดไม่เหมาะสมกับความคิดเห็น มนุษย์ก็จะปรับประสบการณ์นั้นเสียก่อนแล้วจึงรับเข้าไป เช่น สามารถจัดสัตว์ประเภทนก เมื่อเห็น เบ็ด ไก่ ก็จัดเข้าประเภทนก

2. การปรับโครงสร้างความคิด (Accommodation) เป็นกระบวนการที่มนุษย์ปรับโครงสร้างความคิดของตนให้เหมาะสมกับประสบการณ์ที่จะรับเข้าไป คือ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลที่จะช่วยให้เด็กเปลี่ยนความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คิดและเข้าใจตรงกับความจริงรอบ ๆ ตัว เช่น รู้จักสัตว์ประเภทนกและสัตว์สี่เท้า ถ้าพบสัตว์ประเภทใหม่ก็แบ่งได้อีก เช่น พงูไม่มีสี่เท้า ก็จัดเป็นประเภทงู (นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, 2517 : 13-15 อ้างจาก ศิรินันท์ คำรงผล 2524 : 26) หรือเด็กอายุประมาณ 5-6 ปี สามารถปรับความคิดได้ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2503 อ้างจาก ศิรินันท์ คำรงผล 2524 : 86) จะมีผลนำไปพัฒนาบุคลิกภาพดีหรือไม่ อีริคสันได้แบ่งการพัฒนางจรชีวิตไว้ 8 ระยะ คือ

1. ความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ (Basic Trust VS : Basic Mistrust) วัยนี้อายุระหว่าง 0-1 ปี เริ่มเรียนรู้ความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจในสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างแม่ แม่ชั้นพื้นฐานของเด็กในการจะปรับตนเอง เริ่มรู้จักสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ เช่น การเริ่มหายใจเมื่อแรกเกิดแตกต่างกับการอยู่ในครรภ์ได้รับความสุขสบายทุกอย่าง แต่พอออกมาพบสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ก็ต้องช่วยตัวเอง เมื่อหิวหรือต้องการอาหารก็ต้องหาทางที่จะได้อาหารมาสนองความต้องการโดยการร้อง การหลับนอน ก็ต้องได้รับความสุขสบายอบอุ่น เมื่อได้รับทุกอย่างตามความต้องการแล้ว ก็เริ่มจะไว้วางใจในสังคมใหม่ การอุทนม การนอนหลับสนิท เป็นสิ่งที่แสดงถึงการไว้วางใจในสังคมใหม่ (Signs of Social Trust) ของ

เด็ก ดังนั้น พ่อแม่ควรจะต้องให้ความรักความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอ อย่าให้เด็กเกิดความโมโหในการรอคอยการกิน การดู การนอน เมื่อเด็กได้รับการเลี้ยงดูที่ดี อบอุ่น ช่วยเหลือให้เด็กไว้วางใจในสิ่งต่าง ๆ และคนอื่น ๆ ที่พบเห็นด้วย ในด้านตรงข้าม ถ้าเด็กได้รับการเลี้ยงดูขาด ๆ เกิน ๆ ก็จะเกิดความไม่ไว้วางใจต่อสภาพแวดล้อมหรือไม่ไว้วางใจใครทั้งนั้น เป็นคนที่เข้าสังคมไม่ได้ การพัฒนาบุคลิกภาพก็มีพื้นฐานไม่มั่นคง

2. การปรับตัวเองต่อความละเอียดและสงสัย (Autonomy VS. Shame, Doubt) วัยนี้อายุระหว่าง 2-3 ปี เด็กในวัยนี้จะเรียนรู้การเป็นตัวของตัวเอง มีความอิสระในตัวเอง เริ่มเรียนรู้การควบคุม (Self Control) กล้ามเนื้อในการขยับถ่ายได้ พ่อแม่ต้องช่วยเหลือดูแลไม่ให้เด็กอั้นตราบกัพอเพียง ไม่บังคับหรือจำกัดเวลา จู้จุกจิก มีกฎเกณฑ์มากเกินไป เพราะจะทำให้เด็กเกิดละอายในการกระทำ และเกิดความรู้สึกว่าในการบัสสาวะเวลาใด ที่ไหน ก็ได้ นั่นตนเองมีอิสระหรือไม่มีอิสระแน่ การฝึกเด็กวัยนี้ต้องผ่อนสั้นผ่อนยาว มีสิ่งเป็นรางวัลให้บ้าง เพราะถ้าเกิดเข้มงวดเด็กก็จะมีพฤติกรรมเป็นเด็กวัยทารกอีก มีความรู้สึกสุขสบาย ต้องฟังผู้อื่นตลอดเวลา เพราะการที่ช่วยตนเองก็ต้องรับผิดชอบมากมาย น่าเบื่อหน่าย ถ้าการพัฒนาการวัยนี้ดีเด็กก็จะเป็นคนที่มีความตั้งใจทำสิ่งต่าง ๆ ควบคุมตนเองมีความภาคภูมิใจในการกระทำสิ่งที่ดีเด่นของตัวเอง

3. ความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิด (Initiative VS Guilt) วัยนี้อายุระหว่าง 4-5 ปี เด็กเริ่มมีความคิดริเริ่ม เริ่มทำเลียนแบบผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ เมื่อรู้ว่าทำผิดก็พยายามทำใหม่ ชอบช่วยตนเอง ถ้ามีใครมาช่วยจะมีความรู้สึกไม่พอใจ การเลียนแบบ การสมมติและพยายามนำตนเองไปอยู่ในสถานการณ์สมมติด้วย เช่น การเล่นเป็นหมอ พยาบาล พ่อแม่ เป็นต้น เด็กผู้ชายจะเลียนแบบพ่อ เด็กผู้หญิงจะเลียนแบบแม่ เริ่มมีความสังเกตการแตกต่างระหว่างเพศได้ ระวังนี้ พ่อแม่ควรเอาใจใส่แก่เด็กอย่างยิ่ง ถ้าเด็กได้รับการสนใจส่งเสริมอย่างดี เด็กก็จะเป็นคนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจุดหมายในการเข้าสังคมต่อไป

4. ความรู้สึกประสบความสำเร็จกับการมีมิต้อย (Inductive VS Inferiority) วัยนี้อายุระหว่าง 6-12 ปี เด็กวัยนี้ต้องการความสำเร็จ ขยัน ชอบทำงาน ระวังนี้อายุ 6-11 ปี เริ่มเข้าโรงเรียนชั้นประถมอยู่ในระยะแฝงของพรอยด์ เริ่มรักพ่อแม่ ในเพศตรงข้ามกับ

คนและเป็นศัตรูต่อเพศเดียวกัน เป็นระยะเด็กเริ่มมีความถนัดในการหาเหตุผลโดยการพิสูจน์ (Deductive Reasoning) การเล่น การเรียนทำตามกฎเกณฑ์ เคารพในกฎระเบียบเป็นระยะที่เริ่มพัฒนาการด้านการกระทำและพร้อม ๆ กับมีความรู้สึกด้อยกว่าผู้อื่น และจะมีความคิดอยู่ว่า สิ่งนี้ทำอย่างไร เพราะอะไรคนทำได้ พ่อแม่ต้องพยายามให้กำลังใจเด็กในการทำกิจกรรมใด ๆ อย่าเข้าใจว่าเด็กทำให้ยุ่งยากวุ่นวาย พยายามส่งเสริมให้มีความรู้สึกต่อความสำเร็จในการกระทำของตนเอง

ระยะนี้เด็กอยู่ในโรงเรียนมากกว่าบ้าน กฎระเบียบต่าง ๆ สามารถพัฒนาแก่ตนเองมิใช่จากครอบครัวส่งเสริมเพราะตัวเองต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เด็กได้รับประสบการณ์จากวัยนี้ เช่น การได้รับรางวัลในการกระทำและทางบ้านก็พยายามให้กำลังใจส่งเสริมเด็กจะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ดังนั้น เด็กจะพัฒนาได้ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ผู้เลี้ยงดู และครูอาจารย์ผู้ใกล้ชิดทุกคนที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาด้านนี้

5. ระยะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น (Industity VS. Role Confusion) คืออายุระหว่าง 12-18 ปี วัยนี้เด็กมีปัญหามาก เด็กจะเกิดความเจริญเติบโตด้านสมองและด้านร่างกาย มีความรู้สึกใหม่ ๆ เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายรวมถึงต่อมต่าง ๆ ในร่างกายผลิตฮอร์โมนทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามวัย เด็กสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของครอบครัวที่สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ได้

เด็กในวัยนี้รู้จักตนเองได้ดี รู้หน้าที่และบทบาทของตนเอง เช่น เป็นลูก เป็นนักเรียน เป็นลูกเสือ เป็นเพื่อน บางครั้งเกิดการสับสนไม่แน่ใจว่าบทบาทของตนมีขอบเขตแค่ไหน บางทีผู้ใหญ่ปฏิบัติกับตนเหมือนเด็ก ๆ บางทีก็ต้องการให้เป็นผู้ใหญ่ เด็กเกิดการไม่แน่ใจว่าตนเองจะไปทางไหนแน่ ดังนั้น ผู้ใหญ่ควรสนับสนุนเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองเรียนรู้ด้วยตนเองเด็กก็จะรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองได้ดีขึ้น ถ้าเด็กถูกขัดขวางหรือยับยั้ง เด็กก็จะตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตของตนเองต่อไปลำบาก การพัฒนาขั้นต่อ ๆ ไป ก็จะเกิดความล้มเหลว

6. ความรู้สึกที่ตนเองมีเพื่อนต่อความรู้สึกที่ถูกแยกออกจากเพื่อนหรือความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยว (Intimacy VS Isolation) เป็นการพัฒนาการขั้นที่ 6 ของวงจรชีวิตในวัย 19-21 ระยะนี้ หมายถึง ความรัก คู่รัก เพื่อนสนิท เพราะวัยนี้เริ่มเป็นผู้ใหญ่ เริ่มมีนัดกับเพื่อน

ต่างประเทศ มีความสนิทชิดเชื้อจนกระทั่งเกิดการแต่งงานกัน มุ่งคิดแต่การประสบความสำเร็จในกิจการงาน ต้องการสร้างฐานะให้เป็นปึกแผ่น เริ่มมีความรับผิดชอบเลือกคู่เองได้ ถ้าพัฒนาการขั้นก่อน ๆ เป็นไปด้วยดี เด็กวัยนี้ก็จะมีความสุข ประสบความสำเร็จในชีวิต ตรงกันข้ามถ้าวัยก่อน ๆ มีความผิดหวัง มาวัยนี้จะเกิดการผิดหวัง เบื่อหน่ายไม่ไว้วางใจคนรอบข้าง ไม่เลือกคู่ครอง เพราะไม่กล้าเสี่ยง จนกระทั่งเพื่อนฝูงมีครอบครัวเป็นหลักฐานแล้ว ตนเองเสมือนถูกทอดทิ้ง ทำให้รู้สึกอ้างว้างเปล่าเปลี่ยว

7. ด้านความรู้สึกในความเป็นผู้ใหญ่และการว่าวุ่นในตนเอง (Generativity vs Self-Absorption) วัยนี้อายุระหว่าง 22-40 ปี วัยนี้เป็นวัยกลางคน จะมีความคิดถึงคนในครอบครัว เช่น บุตรหลานเพื่อการสืบตระกูลในภายหน้า มีความรัก ความรับผิดชอบ ต้องการให้ลูกหลานมีความสุขและเป็นปึกแผ่นในชีวิต ผู้ที่พัฒนาการขั้นก่อน ๆ มาด้วยดี ในวัยนี้ก็จะประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้ครอบครัว ถ้าการพัฒนาการขั้นก่อน ๆ ไม่ดี ในวัยนี้ก็จะปรับตนเองลำบาก เกิดว่าเหว่ มีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสามารถในการสร้างฐานะให้กับครอบครัว เกิดความเฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้นในการสร้างฐานะให้กับครอบครัว

8. ความมั่นคงในชีวิตและความเศร้าโศกผิดหวัง (Integrity vs Despair) เป็นการพัฒนาขั้นที่ 8 ของอีริคสัน วัยนี้อายุ 40 ปีขึ้นไป ถ้าเป็นคนที่มีพัฒนาการมาด้วยดีแล้วจะประสบความสำเร็จในบั้นปลายชีวิต ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นแก่สังขาร มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายในทางเสื่อมลง มีความตั้งใจภาคภูมิใจและเป็นสุขเมื่อได้ถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน ในด้านตรงข้าม ถ้าขั้นก่อน ๆ ของการพัฒนาการล้มเหลว ในระยะนี้ก็จะเกิดความท้อแท้หมดความสุข ขาดความกระตือรือร้น สิ้นหวัง กลัวความตาย และสิ่งที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองไม่มีความสุขในบั้นปลายของชีวิต

จากการศึกษาพัฒนาการ 8 ขั้น ของอีริคสัน จะพบว่าเด็กเริ่มรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสัมพันธ์เริ่มจากครอบครัวและครูอาจารย์ ตลอดจนเพื่อนฝูง และบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้น ขั้นที่ 8 ของการพัฒนาจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสภาพแวดล้อม (David Elkind, 1980 : 23)

#### 4. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's Moral Development Theory)



โคลเบอร์ก เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกันที่สำคัญ ได้ทำการศึกษาและค้นคว้าทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม และโคลเบอร์กได้มีความเห็นเช่นเดียวกับของเปียเจต์ (Piaget) ในด้านที่ว่าพัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นพื้นฐานของพัฒนาการทางจริยธรรม Kohlberg (1963) กล่าวว่า การพัฒนาการด้านจริยธรรมเด็กจะเริ่มเรียนรู้การใช้กฎเกณฑ์และพัฒนาการต่อไปโดยเชื่อถือในการกระทำที่ถูกกฎนั้น ๆ เมื่อเด็กยอมรับและได้ทำสิ่งนั้น ๆ อย่างดีที่สุดและหลีกเลี่ยงความผิดที่เกิดขึ้น

จริยธรรม (Morality) หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์มีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่ง คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม และลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย (ดวงเดือน พันธุมนาวัน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม 2520)

เกสเซล (Gesell) กล่าวว่า ทารกไม่ได้เกิดมาพร้อมกับมีจริยธรรมติดตัวมา ดังนั้นทารกจึงต้องมาเรียนรู้ภายหลังเกิดแล้ว จากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และครูอาจารย์ (พยอม อังกตานุวัฒน์ พญ. 2524 : 40)

โคลเบอร์ก ได้จัดระดับการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลในหลายสังคมและวัฒนธรรมทั้งชาวตะวันตกและชาวตะวันออก และสรุปว่า การพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์นั้น ทั่วโลกแบ่งออกเป็นชั้น ๆ ได้ 6 ชั้น โดยที่ชั้นที่ต่ำ ๆ จะพบมากในเด็กทั่วโลก ส่วนชั้นสูงสุดจะพบแต่ในผู้ใหญ่บางคนในบางวัฒนธรรมเท่านั้น

ความเจริญทางจริยธรรมแบ่งเป็น 6 ชั้น เริ่มตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุด ดังนี้

1. หลักการหลบหลีกมิให้ถูกลงโทษ เป็นหลัก หรือเหตุผลของกระทำซึ่งเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 7 ขวบใช้มาก เด็กเล็กนี้ยังเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพาและอยู่ในอำนาจของผู้ใหญ่มาก จึงมีความจำเป็นจะต้องเชื่อฟังคำสั่ง เด็กเล็ก ๆ เข้าใจคำว่า "ความดี" ไปในความหมายว่า คือสิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ ตัวอย่างเหตุผลของการกระทำของเด็ก เช่น ยอมสีฟันหลังอาหารเพราะกลัวพ่อดุ ไม่หยิบขนมกินก่อนได้รับอนุญาตเพราะกลัวแม่ตี เช่นนี้เป็นต้น

2. หลักการได้รับรางวัล เด็กเล็ก ๆ นั้น จะถูกผู้ใหญ่ดูว่า และเขียนคืออยู่เสมอ จนรู้สึกเป็นของธรรมดา เมื่ออายุมากขึ้น เด็กอายุระหว่าง 7 ถึง 10 ขวบ จะค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัล หรือคำชมเชย ฉะนั้น วิธีการชักจูงใจให้เด็กกระทำความดีจึงควรจะใช้วิธีให้สัญญาว่าจะให้รางวัล มากกว่าการขู่ว่าจะลงโทษ จึงจะเป็นผลดีในเด็กโต เด็กในชั้นนี้ จะมีแรงจูงใจที่จะกระทำสิ่งที่จะเป็นผลดีแก่ตน เช่น เด็กหญิงจะช่วยบิดารดน้ำต้นไม้ เพื่อจะได้รับคำชมเชย เด็กชายจะไม่ย่ำดินเป็นเทือกเข้าบ้าน เพื่อบิดามารดาจะได้หาขนมอร่อย ๆ ไว้ให้กิน เมื่อกลับจากโรงเรียน

3. หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น เด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่น จะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกับตนมาก เด็กพวกนี้ส่วนมากจะทำในสิ่งที่ตนคิดว่า คนอื่นจะเห็นดีด้วย เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการชั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุ 13 ปี และจะมีใช้บ้างประปรายในเด็กอายุ 16 ปี ตัวอย่างเช่น วัยรุ่นหญิงต้องการจะนุ่งกระโปรงสั้นตามสมัย เพื่อเพื่อน ๆ จะไม่คิดว่าตน "เชย" วัยรุ่นชายไม่ยอมตัดผมสั้นเกรียน เพราะกลัวเพื่อน ๆ จะล้อว่าเป็น "ลุง" เป็นต้น

4. หลักการทำหน้าที่ เด็กวัยรุ่นตอนกลางจะมีความเจริญทางปัญญาและได้รับความรู้ และประสบการณ์มากพอที่จะทราบว่า ในสังคมประกอบด้วยคนกลุ่มต่าง ๆ แต่ละกลุ่ม จะมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือ และบางกลุ่มจะมีเจ้าหน้าที่ทำการรักษากฎเหล่านั้น เด็กวัยรุ่นในชั้นนี้ จะตระหนักถึงหน้าที่ของตนในกลุ่มต่าง ๆ และมีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร ฉะนั้น จึงจำเป็นที่ผู้ปกครองจะดูแลแนะนำให้เด็กวัยรุ่นของตนได้เข้ากลุ่มที่ดี เพื่อเด็กจะได้ทำตามกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ถ้าเด็กวัยนี้ได้เข้าไปอยู่ในกลุ่มที่เลวทราม บ่อนทำลายสังคม เด็กจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มนั้น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่สังคมได้

5. หลักการมีเหตุมีผลและการเคารพตนเอง เป็นขั้นของการพัฒนาจริยธรรมที่พบมากในผู้ใหญ่ และอาจจะมีในวัยรุ่นตอนปลายบางคนด้วย ส่วนในวัยเด็กนั้นหาได้น้อยมากหรือไม่มีเลย บุคคลที่ใช้หลักขั้นที่ห้านี้ จะมีการกระทำที่พยายามจะหลบหลีก มิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผล เป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเลและเป็นคนที่ไม่มีหลักยึด ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน คำว่า "หน้าที่"

ของบุคคลในชั้นนี้ หมายถึง การทำตามที่ตนตกลง หรือให้สัญญาไว้กับผู้อื่น ไม่พยายามที่จะฉ้อโกง สิทธิของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีความเคารพตนเอง และต้องการให้ผู้อื่นเคารพตนด้วย

6. หลักการทำตามอุดมคติสากล ชั้นสูงสุดในการพัฒนาทางจริยธรรมนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญา มีประสบการณ์ และความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง และของกลุ่มอื่น ๆ ในโลก บุคคลที่ใช้หลักชั้นสูงสุดนี้จะ เป็นผู้ที่ได้รับเอาความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้ที่เจริญแล้ว มีสายตาและความคิดที่กว้างไปกว่ากลุ่มและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้มีอุดมคติ หรือคุณธรรมประจำใจ ตัวอย่างเช่น การยึดถือโลกบาลธรรม 2 ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ ให้มี หิริ คือ ความละอายแก่ใจตนเองในการที่ตนจะทำชั่ว และมี โอตตัปปะ คือ ความเกรงต่อบาป เพราะมีความเชื่อในหลักสากลที่ว่า ความเลวนั้น ถ้าบุคคลกระทำแล้ว ถึงแม้จะรอดพ้นไปไม่ถูกผู้ใดลงโทษ แต่โทษที่ได้รับก็คือ ผู้กระทำความเลวจะมีจิตใจต่ำลง

นักจิตวิทยาที่ศึกษาการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลในสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ รายงานว่า การพัฒนานี้จะ เริ่มตั้งแต่ชั้นแรกสุดก่อน แล้วบุคคลจึงจะก้าวขึ้นไปในชั้นสูง ๆ ต่อไปได้ แต่ไม่สามารถจะข้ามขั้นการพัฒนาขั้นใดได้ เพียงแต่ว่าบุคคลในบางสังคมจะก้าวไปตามขั้นของการพัฒนาน้อย่างรวดเร็ว หรือเชื่องช้าได้ต่าง ๆ กัน บางคนอาจจะก้าวไปหยุดอยู่ในขั้นที่ 2 หรือ 3 แล้วไม่สามารถก้าวต่อไปได้ หยุดนิ่งอยู่ในขั้นนั้นจนแก่ตายไป บางคนพัฒนาไปถึงขั้นที่ 6 (ทวิร์สมี ธนาคม, ดร. พัฒนาการเด็ก 2525 : 53-54)

จากการให้เหตุผลด้านจริยธรรมไว้ 6 ชั้น โดยมีระดับความคิดเป็น 3 ระดับ และ 6 ประเภท ได้แก่

ก. **ระดับที่ 1** ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) ระหว่างอายุ 2-10 ปี ระดับนี้จะทำตามกฎที่กำหนดไว้ และทำเฉพาะสิ่งที่ตนเองได้รับประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดกับผู้อื่นในสังคม

ขั้นที่ 1 อายุระหว่าง 2-7 ปี ขั้นนี้รู้หลบหลีกการถูกลงโทษโดยจะเคารพกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 2 อายุระหว่าง 7-10 ปี เริ่มเชื่อถือกฎเกณฑ์โดยแสงสว่างวัด ทำในสิ่งที่ยอมรับและพอใจ ถือตัวเองเป็นผู้ใหญ่ เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนแบบเด็ก เช่น "เขาหยิกฉัน ฉันต้องหยิกตอบ" เขาให้ขนมฉัน ฉันต้องให้เขาตอบ เป็นต้น

**ข. ระดับที่ 2** ระดับนี้เป็นระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) อายุระหว่าง 10-16 ปี ระยะนี้เชื่อและทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือของศาสนา หลีกเลี่ยงความประพฤติผิดกฎหรือสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ

ขั้นที่ 3 อายุระหว่าง 10-13 ปี กระทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ เพื่อให้ได้รับการยกย่องว่ากระทำดี

ขั้นที่ 4 อายุระหว่าง 13-16 ปี เริ่มกระทำหน้าที่ตามที่สังคมต้องการเคารพในสังคม หลีกเลี่ยงการประพฤติในทางที่ไม่ถูกต้องต่อสังคม

**ค. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional) หรือ Autonomous morality** อายุ 16 ปีขึ้นไป ขั้นนี้จะปฏิบัติตามเกณฑ์ของตนเอง คือ ตนเองเป็นหลัก แม้ว่ากฎนั้น ๆ จะแตกต่างกับของพ่อแม่หรือเพื่อนฝูง

ขั้นที่ 5 อายุระหว่าง 16 ปีขึ้นไป ระยะนี้เห็นความสำคัญของกลุ่มเป็นใหญ่ บังคับใจตนเองได้ สามารถควบคุมอารมณ์ได้

ขั้นที่ 6 ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ผู้ใหญ่ มีความคิดรอบรู้จากความคิดตนเอง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อความเจริญของตนเอง มีการเป็นตัวของตัวเอง มีจุดมุ่งหมาย มีอุดมคติต่อชีวิต

จริยธรรมของทารกหรือเด็กจะพัฒนาได้ ต้องประกอบด้วยพื้นฐานต่อไปนี้

1. ต้องมีร่างกายแข็งแรงต้องปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือโรคเรื้อรัง จึงจะทนต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ได้

2. ต้องมีความมั่นคงทางอารมณ์ เข้าใจความสนใจเอาใจใส่จากพ่อแม่ที่ตนเองได้รับ และได้แสดงออกโดยการรู้จักการรับและการให้ เช่น พ่อแม่รักตน ตนก็ต้องให้ความรักตอบเช่นกัน

3. ต้องมีโอกาสนี้ที่จะแสดงออกทางด้านร่างกายและอารมณ์ โดยได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่พลงนุ้ยและสังคยอมรับกิจกรรมนั้น ๆ เด็กจะได้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องไม่ผิดวัฒนธรรมประเพณีและสังคยอมรับ .

4. ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้อยู่ในวินัยอันดีตามวัยของเด็ก เช่น เด็กวัย 6 ปี ได้รับการอบรมให้ตรงต่อเวลาในการรับประทานอาหาร เมื่อรับประทานเสร็จแล้ว เก็บจานของตนเองให้เรียบร้อย เป็นต้น

ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้พัฒนาด้านจริยธรรม พ่อแม่ต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก เด็กจะเรียนรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดตั้งแต่อายุ 5-6 เดือน (พยอม อิงคตานุวัฒน์ 2524, 42) โดยการแสดงสีหน้าท่าทางของพ่อแม่ แต่การอบรมของพ่อแม่ ต้องไม่เข้มงวดจนเกินไปและเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ประจำวันด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับการอบรมสั่งสอน

(พยอม อิงคตานุวัฒน์ พญ. จิตวิทยาพัฒนาการเด็ก. 2524 : 41-42)